

UDZIAŁ BISKUPÓW KATOWICKICH W ROZWOJU ŻYCIA KULTURALNO-OŚWIATOWEGO NA GÓRNYM ŚLĄSKU W LATACH 1922–1939

Wprowadzenie

Okres międzywojenny na Górnym Śląsku to czas tworzenia nowych struktur administracyjnych i kościelnych w zupełnie nowych warunkach politycznych, gospodarczych, społecznych i religijnych. Położenie geograficzne i względy historyczne sprawiły, że obszar ten był zróżnicowany narodowościowo i wyznaniowo, a utworzenie diecezji katowickiej w 1925 r. można uznać za jeden z elementów integracji społeczności śląskiej zarówno na niwie kościelnej, jak i społeczno-kulturalnej. Ks. Jan Kudera pisał: „My dziś trudno zrozumieć możemy, jak ten lud polski na Śląsku, prosty, od wieków zaniedbany, wzgardzony i ciemniony, w tak ciężkich warunkach życia, mógł stawać w obronie swej narodowości. A tego byśmy wcale pojąć nie mogli, jak ten sam lud, dawniej uważany za nic, mógł sobie zdobyć stanowisko, bądź co bądź zaszczytne” (Heska-Kwaśniewicz, 1986, s. 3). Z tego ludu wychodzili uczeni kapłani, biskupi społecznicy, osiągając zaszczyty dzięki pracowitości, wytrwałości, przywiązaniu do Kościoła i polskości.

Znaczący wkład w rozwój życia kulturalno-oświatowego wnieśli biskupi katowiccy (Myszor, 1999, s. 69–78). Poczynając od pierwszego – Augusta Hlonda – początkowo Administratora Apostolskiego Śląska Polskiego, a potem biskupa diecezji katowickiej – poprzez bpa Arkadiusza Lisieckiego, następnie bpa Stanisława Adamskiego oraz biskupów pomocniczych, Teofila Bromboszcza i Juliusza Bienka. Każdy z nich prowadził ożywioną działalność duszpasterską i organizacyjną, a także wpisał się w szeroką akcję społecznego oddziaływania i kulturotwórczą pracę, często wykraczającą poza granice diecezji. Do głównych celów programu duszpasterskiego biskupów katowickich w okresie międzywojennym należy zaliczyć zaktywi-

zowanie świeckich w Kościele, polegające na włączeniu członków bractw i stowarzyszeń do czynnego udziału w życiu parafii.

W dokumentach Kościoła dotyczących posługi pasterskiej biskupów czytamy: „Biskup, widzialne źródło i fundament jedności w swoim Kościele, jest powołany do nieustannego budowania Kościoła partykularnego w komunii pomiędzy wszystkimi jego członkami oraz w komunii ich wszystkich z Kościołem powszechnym, czuwając, ażeby różnorakie dary i posługi przyczyniały się do wspólnego wzrostu wierzących i rozszerzania się Ewangelii” (Dyrektorium, 2005, s. 15).

Zatem biskupi mieli obowiązek nie tylko kierować powierzoną sobie wspólnotą Kościoła diecezjalnego, ale zapewnić temu zgromadzeniu stały wzrost duchowy i dążyć do jego rozwoju społecznego i intelektualnego. Konferencje, odczyty, kursy, spotkania i wykłady, organizowane w diecezji, były jednym ze sposobów włączania się księży śląskich w nurt przeobrażeń kościelnych i społecznych. Zachęta ze strony ordynariuszy katowickich do wszechstronnego dokształcania księży i świeckich aktywizowała duchowieństwo i wiernych, tworząc atmosferę wzajemnego zaufania i współpracy. Rządcy diecezji katowickiej okresu międzywojennego dali się poznać jako pasterze wnoszący nieoceniony wkład w budowanie jedności i komunii kościoła lokalnego, ale także jako ambasadorzy życia duszpasterskiego (Bujak, 1981; Kania, 2003), społecznego (Wróbel, 2005) i kulturalno-oświatowego¹. Działania te zostały zauważane wówczas i nadal są doceniane zarówno przez środowisko kościelne, jak i świeckie.

Efekty pracy biskupów w wielu obszarach funkcjonowania diecezji są i dzisiaj przedmiotem badań, o czym świadczą sesje naukowe, konferencje, odczyty, wykłady, a przede wszystkim tematy prac seminaryjnych przybliżające różne aspekty zaangażowania biskupiego kolejnych rządców diecezji: A. Hlonda (Zowada, 1978; Pleń, 1979), A. Lisieckiego (Franki, 1967; Krasoń, 1979; Gembala, 1995; Szymański, 2011), S. Adamskiego (Michalski, 1972; Mandziuk, 1973; Kandziora, 1986; Białas, 1991; Broll, 1994; Brom, 2007; Mrozek, 2011), T. Bromboszcza (Włosek, 1987), J. Bieńka. Prace te powstałe w większości na podstawie materiału źródłowego są znakomitym przyczynkiem do podjęcia pogłębionych badań archiwalno-dokumentacyjnych przez obecnych i przyszłych uczonych.

W 2015 r. przypada dziewięćdziesiąta rocznica utworzenia diecezji katowickiej. Warto więc sięgnąć do korzeni tworzącej się diecezji, przyjrzeć się tym, którzy organizowali jej struktury, którzy wnieśli znaczny wkład w dziedzictwo kulturowe Śląska.

¹ Dotychczas nie powstało odrębne opracowanie na temat pracy kulturalno-oświatowej śląskich biskupów. Problematyka ta pojawia się najczęściej przy omawianiu zagadnień duszpasterskich lub kwestii społecznych diecezji.

August Hlond – salezjanin – pierwszy biskup diecezji katowickiej

Posługa biskupia w Katowicach w latach 1925–1926.

August Hlond – syn śląskiej ziemi, urodzony w 1881 r. w Brzęczkowicach w rodzinie głęboko religijnej (Ksiądz Kardynał, 1998; Ksiądz Kardynał, 2000; Myszor, red., 2013; Ryszka, 2013; Śleziński, red., 2014). Był wychowywany w atmosferze przywiązania do polskości i tradycji narodowej. Mimo skromnych warunków materialnych skończył studia zagraniczne zwieńczone stopniem doktora nauk filozoficznych. Od wczesnej młodości związany ze zgromadzeniem salezjańskim aktywnie działał w jego strukturach. Pracując m.in. z młodzieżą w oratorium świątecznym, realizował w sposób dosłowny charyzmat zgromadzenia salezjańskiego. Powierzone zostały mu również obowiązki sekretarza prokuratora generalnego zgromadzenia w zakresie prowadzenia korespondencji oraz załatwiania spraw w dykasteriach rzymskich. Angażował się w sprawy edytorskie przy wydawaniu materiałów dotyczących zgromadzenia, a w latach 1900–1907 wykonywał pracę redakcyjną w czasopiśmie „Wiadomości Salezjańskie” (Szewczyk, 1998, s. 14).

Zakonnik salezjański August Hlond dał się poznać jako znakomity reorganizator istniejących zakładów swego zgromadzenia oraz jako organizator nowych ośrodków w Polsce oraz różnych częściach Europy. Pracę wychowawczo-dydaktyczną rozpoczął w Oświęcimiu w ośrodku salezjańskim, następnie w Krakowie w Schronisku im. Księcia Aleksandra Lubomirskiego oraz w Przemyślu, gdzie zakładał placówkę salezjańską. Poza granicami kraju pełnił funkcję przełożonego nowego instytutu salezjańskiego w Wiedniu, następnie mianowany został na przełożonego salezjańskiej prowincji niemiecko-węgierskiej, uczestniczył także w Kapitulie Generalnej salezjanów w Turynie (Kołodziej, 2000, s. 22).

Umiejętność sprostania kolejnym wyzwaniom przesądziła o wyborze księdza Augusta Hlonda na urząd Administratora Apostolskiego, o czym po latach pisano w „Gościu Niedzielnym”: „Wybór osoby na administratora Apostolskiego był klasycznym przykładem taktu i roztropności Stolicy św. mógł nim być jedynie Polak stojący na stanowisku suwerenności polskiej, a jednak taki Polak, któryby osobą i przeszłością swoją nie drażnił mniejszości niemieckiej, władał jej językiem i zrozumiał jej potrzeby religijne” (Ks. biskup, 1926, s. 1).

Nie bez znaczenia było stwierdzenie wyrażone w jednym z pierwszych publicznych wystąpień, w którym A. Hlond podkreślił swoje górnośląskie pochodzenie, mówiąc: „Jestem wam może nieznany, ale nie jestem wam obcy. Na równi z wami jako dziecko śląskiej ziemi, przybywam do was jako ziomek i brat wasz, ze starośląskim zaufaniem swego do swoich” (Bańka, 1974, s. 111). Na tym zaufaniu starał się od początku budować relacje z mieszkańcami śląskiej ziemi, a była to społeczność wyjątkowo różnorodna wyznaniowo i narodowościowo.

Te i podobne działania sprawiły, że obejmując w 1922 r. apostolskie administrowanie w polskiej części Śląska wykorzystał wcześniej zdobyte w strukturach zakonnych umiejętności organizacyjne i zastosował je wobec wszystkich wiernych, zarówno polskiego, jak i niemieckiego pochodzenia. W początkowym okresie rządów w diecezji jasno określił swoje stanowisko, którego następnie konsekwentnie przestrzegał: „Kościół nie może się identyfikować z żadną narodowością i z żadną partią, a nadużywanie religii z jakiegokolwiek strony do celów politycznych czy klasowych jest niedopuszczalne” (Hlond, 1936, s. 20). Troszczył się zawsze o duchowy rozwój wszystkich diecezjan, powołując dla rodzin katolickich w 1923 r. organ prasowy „Gość Niedzielny”, a dla dzieci „Mały Gość Niedzielny” oraz dwa lata później w 1925 r. w wersji niemieckiej „Sonntagsbote”. Tygodnik ten powstał na podstawie postanowień Konwencji Genewskiej obowiązującej na terenach plebiscytowych Górnego Śląska, gwarantującej równouprawnienie zamieszkałej tu ludności polskiej i niemieckiej. Czasopismo wydawano dla mniejszości niemieckiej zamieszkującej diecezję katowicką, a jego ukazywanie było zamierzeniem duszpasterskim jak i efektem, i roztropnością organizatora diecezji.

Potrzeba wydawania pisma katolickiego dla diecezjan została już wcześniej sygnalizowana przez A. Hlonda w orędziu podczas II Zjazdu Katolickiego w 1923 r. Wzorem dobrego periodyku był wrocławski „Posłaniec Niedzielny”. Ks. A. Hlond w pierwszym numerze „Gościa Niedzielnego” zachęcał czytelników do lektury pisma słowami: „Po raz pierwszy stoi przed nami nasz Śląsk »Gość Niedzielny«. Brzmi w nim zarówno ulga, jak i duma; ulga po wiekach niewoli, duma z odzyskania wolności narodowej oraz z możliwości swobodnej działalności duszpasterskiej” (Hlond, 1923, s. 1). Pismo cieszyło się dużym zainteresowaniem piszących i czytających, było głosem biskupa, przedłużeniem ambony dla duchowieństwa i punktem odniesienia dla wiernych (Grajewski, 1993; Brzoza, red., 1998; Gryniewicz, 2003; Grajewski, 2008).

Z kolei na III Zjeździe Katolickim zorganizowanym w 1924 r. w Królewskiej Hucie A. Hlond mówił o potrzebie powołania do życia katolickiego dziennika. Administratorowi apostolskiemu zależało na tym, aby lud śląski kształtował swoje poglądy, czytając redagowany na wysokim poziomie dobry opiniotwórczy periodyk. Propozycja ta wywołała niepokój wśród obecnych na zjeździe przedstawicieli prasy śląskiej, obawiających się utraty dotychczasowych prenumeratorów, a tym samym wpływu na kształtowanie postaw, zachowań i umysłu odbiorców. A. Hlond, dostrzegając ogólne zaniepokojenie, zapewniał, że proponowany dziennik ma być pismem ponadpartyjnym: „Potrzebujemy pisma, które by dzień w dzień niosło czystą myśl katolicką w lud. Potrzebujemy pisma, które by, stojąc ponad walką partyjną, unikając niskich sposobów pisanie i zaczepiania, bieżące wypadki i zagadnienia chwili omawiało szybko i gwałtownie z katolickiego punktu widzenia” (Pamiętnik,

1924, s. 7). Mimo zachęty do utworzenia dziennika katolickiego i wielu sugestii poczynionych przez przyszłego biskupa śląskiego, idea takiego pisma nie została zrealizowana. Jednak sama propozycja wskazywała na ponadczasowe i nowatorskie podejście nie tylko do spraw duszpasterskich, ale przede wszystkim działalności kulturalno-oświatowej.

W podobnym tonie brzmiały słowa wypowiedziane na zakończenie III Zjazdu Katolickiego w Katowicach w 1924 r.: „Syntezą wszystkich manifestacji, wykładów i narad był jednomyślny wniosek, że w środek naszej kultury państwowej, socjalnej, materialnej, moralnej, szkolnej i indywidualnej wstawić należy prawo Boże i myśl katolicką, aby rozświetlając kłęby niepokojnej i pomieszanej myśli nowoczesnej, koily dusze dręczone pustką i zwątpieniem, budziły sumienia przygłuszone kultem terażniejszości, godziły szlachetne dążenia rozbieżne i szkodliwie się ścierające, wytykające jasne, górne cele życia prywatnemu, życiu kościelnemu, narodowemu” (Hlond, 1988, s. 38). Powyższe wezwanie było jasnym i bardzo zasadniczym określeniem tożsamości religijnej Ślązaków, a także nakreśleniem obrazu godnego życia człowieka we współczesnym świecie, człowieka, którego łączy nić z Bogiem. Biskup Hlond właśnie tak postrzegał Śląsk i Ślązaków i do takiego wyobrażenia pomagał mieszkańcom regionu dorastać. Cenił ten lud, utożsamiał się z nim, a w swym nauczaniu podkreślał jego godność, wskazywał mu właściwą drogę, mówiąc: „Pamiętajcie, że nie uszczęśliwicie ani siebie, ani ludu żadnym frazesem, żadnym fałszem, żadnym pozorem, ani nawet samym tylko chlebem, choćby lekko zapracowanym i tanio kupionym. Bo Ślązak, chociaż pracą swoją do materii przykuty, materialistą nie jest. Prócz chleba żąda ducha, chce prawdy, chce widzieć uczciwość, domaga się moralności i ciągle do wyższych wyrывa się rzeczy. W swych ciasnych mieszkaniach nieraz wielkie snuje myśli i trafnie osądza ludzi i stosunki. Pomimo tego że go twarda praca męczy i wyczerpuje, zajmuje się żywo bieżącymi sprawami i stara się swym zdrowym rozsądkiem zgłębiać nawet najtrudniejsze zagadnienia chwili. A imponuje mu tylko to, co jest naprawdę wielkie i dobre. Od tych zaś, którym się powierza, żąda bezspornych zalet i niewątpliwej wartości” (Hlond, 1979, s. 42).

Po ustanowieniu w 1925 r. diecezji katowickiej papież Pius XI mianował A. Hlonda biskupem katowickim. Nowy biskup obejmując rządy w diecezji, skierował list pasterski do duchowieństwa i wiernych, w którym zaznaczył, że „będzie prowadzić powierzony sobie lud drogą wiary i cnoty do Boga, do nieba, utwierdzając, krzepiąc, oświecając, podnosząc, ratując” (Hlond, 1936, s. 4). Postawione cele konsekwentnie realizował, przygotowując administracyjne struktury diecezji, m.in. erygował Kapitułę Katedralną w Katowicach oraz powołał urzędowy organ diecezjalny „Wiadomości Diecezjalne”, który zastąpił „Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego”. Zorganizował także zaplecze naukowo-dydaktyczne dla przyszłych kapłanów w postaci Seminarium Duchownego, które umieścił

w Krakowie, aby alumni mogli również uczęszczać na zajęcia na Uniwersytecie Jagiellońskim (Wilk, 2006, s. 15). Nakreślił plany budowy katedry, a doceniając rolę prasy i dobrej książki w życiu religijnym wiernych, założył Drukarnię św. Jacka.

Mocno angażował się w życie społeczne diecezji, często kierował do wiernych przesłania i listy pasterskie. Pisał m.in.: „Od czternastu miesięcy śledzę nasze życie religijne. Nie chodziło mi o pozory i różne formy. Chodziło mi o treść religijności śląskiej, o jej głębokość i o siłę jej oddziaływania na myśl ludu i na jego życie.[...] nie dajmy w siebie wmówić jakoby obecne niedomagania nasze w życiu religijnym były następstwem wzrostu kultury i jakoby z natury rzeczy wysoka kultura tłumila życie wiary. O nie! Pamiętajmy, że nie kultura przyniosła nam wiarę, ale wiara przyniosła nam kulturę” (Hlond, 1988, s. 19).

Ordynariusz katowicki A. Hlond podkreślał w wystąpieniach i odezwach ważne prawdy doktrynalne, zachęcając przy tym do formacji intelektualnej, a także wzywając do słuchania Słowa Bożego, życia nim i dawania świadectwa w świecie. Wszystkie te działania miały za zadanie prawidłowe formowanie człowieka i kształtowanie jego wrażliwości społeczno-kulturalnej.

Arkadiusz Lisiecki – patrolog – „Polski Ojciec Ojców Kościoła”

Posługa biskupia w Katowicach w latach 1926–1930.

Arkadiusz Marian Lisiecki, wielkopolanin, urodzony w 1880 r. w Poznaniu zasiadł na śląskiej stolicy biskupiej w 1926 r. (Celary, red., 2010; Szymański, 2012). Warto nadmienić, że ks. A. Lisiecki obejmując stolicę biskupstwa katowickiego był już doświadczonym kapłanem i społecznikiem. Droga duszpasterska przyszłego biskupa śląskiego przebiegała przez wszystkie szczeble kapłańskiej posługi, poczynając od wikariusza, następnie proboszcza, poprzez wykładowcę w seminarium duchownym, aż po oficjała w sądzie biskupim. Chociaż nie ukończył żadnych dodatkowych studiów specjalistycznych ani nie zdobył stopni naukowych, powierzano mu coraz bardziej odpowiedzialne stanowiska w Kościele. Kolejne awanse osiągał indywidualną rzetelną pracą i niespotykaną sumiennością, zaskarbiając sobie przy tym szacunek i uznanie u bezpośrednich zwierzchników i współpracowników.

Doświadczenie administracyjno-organizacyjne zdobyte w Wielkopolsce procentowało w posłudze biskupiej, a zwłaszcza przy budowaniu struktur administracyjnych i prawnych nowo powstałej diecezji. Mimo dobrego przygotowania do kierowania diecezją, to jednak obejmując urząd biskupi, był świadom czekających go trudności i pełen obaw prosił Ojca Świętego o wsparcie „[...] bym nie upadł i nie załamał się pod ciężarem obowiązków diecezji nowej, wśród okoliczności niezmiernie i wyjątkowo trudnych, w których mam sprawować powierzony mi urząd biskupi” (Benedictus, 1926, s. 80).

Rozpoczynając posługę ordynariusza, zwrócił się również w skierowanym do wiernych liście pasterskim słowami: „W imię Boże tedy idę do Was, Najmilsi moi, i serce moje, całe życie moje Waszemu zbawieniu i dobru odtąd poświęcić pragnę” (Lisiecki, 1926, s. 81). Deklarację tę biskup potwierdził intensywną, chociaż krótką pracą w diecezji i dla diecezjan oraz zaangażowaniem w życie Kościoła i w sprawy społecznie. Właśnie zaangażowanie społeczne przeniesione z Wielkopolski w struktury diecezji śląskiej było mocną stroną ks. A. Lisieckiego. Miało to odbicie zarówno w prężnie działającym już od lat Towarzystwie Czytelni Ludowych, jak i początkach rozwijającej się Akcji Katolickiej.

Ksiądz Arkadiusz Lisiecki w Wielkopolsce brał udział w propagowaniu Towarzystwa Czytelni Ludowych. Zakładał biblioteki, wygłaszał odczyty (Lisiecki, 1910, 261), organizował seminaria, przygotowywał zasady działania i metody pracy Towarzystwa, które zawarł w wydanym opracowaniu (Lisiecki, 1908, s. 4). Był niezwykle oddany pracy oświatowej i zabiegał o to, aby do rąk czytelników trafiały dobre książki przynoszące rzetelną wiedzę. Dlatego też popierał kolportaż książek wartościowych, które z czasem mogły stać się początkiem bibliotek domowych, a w których powinny się znaleźć: „Zasadnicze dziełka treści religijnej, przede wszystkim apologetycznej, dobry zbiór żywotów świętych, podręcznik historii ojczystej, zbiorów poezji, wypisy skarbów literatury naszej, kilka dobrych powieści, książki obrazkowe i książki do czytania dla dzieci, zawodowe książki gospodarcze, przemysłowe” (Lisiecki, 1908/1909, s. 42).

Tak dobrana literatura mogła służyć oświacie dorosłych, kształtować ich postawy etyczne i patriotyczne, poszerzać horyzonty myślowe, otwierać drogę do godniejszych warunków życia. Doświadczenia wielkopolskie w zakresie pracy kulturalno-oświatowej praktykował i wprowadzał w nowej diecezji, współpracując z duszpasterzami i świeckimi. Biskup Lisiecki zachęcał duchowieństwo do promowania pism katolickich, zwłaszcza, „Gościa Niedzielnego”, a wiernych do kupowania i czytania w rodzinnym gronie stosownej literatury (Lisiecki, 1927, 6).

Posługa biskupa Lisieckiego to nieustanne oddziaływanie na kapłanów i wiernych poprzez nauczanie pasterskie przygotowujące społeczność diecezjalną do odpowiedzialności za Kościół lokalny i powszechny. Podstawowym źródłem nauczania ordynariusza śląskiego było Pismo Święte oraz teksty ojców Kościoła a także dokumenty papieskie, na które często się powoływał. Mówiono o nim, że: „Był to umysł głęboki i pełen wiedzy. Pociągała go postać św. Pawła, to też w pismach jego i w pismach Ojców Kościoła się zatapiał, a z jego ukochania teologii św. i pism Ojców Kościoła powstawały też jego dzieła” (Kubina, 1930, s. 9). Dzięki niestrudzonej pracy przeszedł do historii teologii, a zwłaszcza polskiej patrystyki, jako inicjator przekładów pism Ojców Kościoła, a także jako jeden z pierwszych biskupów, który dostrzegał znaczenie tych pism dla kultury polskiej (Olszar, 2010, s. 109).

Warto nadmienić, że osoby znające biskupa podziwiały nie tylko jego zapał do pracy, ale również warsztat naukowo-badawczy. Jan Sajdak – profesor Uniwersytetu Poznańskiego – filolog klasyczny, redaktor prac naukowych z patrystyki i bizantynistyki tak go wspomina: „Uczonym i fanatykiem nauki był biskup Lisiecki niezwykłym. Kto widział go przy pracy i jego bibliotekę na probostwie w Bninie, potem w seminarium duchownym w Gnieźnie, a na ostatku w pałacu Biskupa Śląskiego, ten zgodzi się ze mną, jeżeli powiem, że człowiek ten kochał książki, cenił naukę, chciał i pragnął dla niej pracować, bo bez litości kradł sobie chwile spoczynku, by je z radością ukochanej nauce poświęcić” (Sajdak, 1934, s. 13). Efektem nieustannej pracy badawczej była źródłowa monografia *Konstanty Wielki*, wydana w Poznaniu w 1913 r., dzięki której nazwisko A. Lisieckiego zaistniało w środowisku nauk Kościelnych. Z uznaniem przyjęto także wydane w kolejnych latach prace: *Czasy apostołskie* i *Czasy męczeńskie Kościoła* (Pawłowicz, 2010, s. 90).

Warto podkreślić, że praca naukowa biskupa Lisieckiego miała dobre podstawy w postaci znakomitego księgozbioru gromadzonego przez lata posługi kapłańskiej. Chociaż księgozbiór ten nie zachował się w całości, to jednak niewielki fragment znajdujący się w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego świadczy o szerokich zainteresowaniach właściciela. Książki, które udało się zidentyfikować dzięki pieczęciom, wpisom i znakom własnościowym biskupa, to przede wszystkim literatura teologiczna, historyczna i prawnicza, obejmująca czas wydania od XVII do XX w.²

Zwieńczeniem zespołowej, wieloletniej pracy patrologów, a co za tym idzie wielkiego uznania na polu patrystyki okazał się przekład kilkudziesięciu tomów Pism Ojców Kościoła. Dzieła te, a także dorobek naukowy i literacki katowickiego biskupa A. Lisieckiego, zostały docenione przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, który przyznał mu w 1929 r. zaszczytny tytuł doktora honorowego. W uzasadnieniu napisano m.in.: „Motywem zewnętrznym [...] jest ta okoliczność, że X. Biskup Lisiecki ordynariusz diecezji śląskiej, której alumni pobierają nauki teologiczne na naszym Uniwersytecie, święci w dniu 19 grudnia b.r. 25 rocznicę działalności naukowej i literackiej, której się zawsze obok innych zajęć duszpasterskich, społecznych i parlamentarnych ze szczególnym upodobaniem i zapałem oddawał i której dotąd nie ustaje” (Olszar, 2010, s. 114). Nie ma wątpliwości co do tego, że otrzymana nagroda była zasłużenie przyznana, gdyż inne uczelnie nosiły się z podobnym zamiarem, jednak uznano, że „zaszczytowanie biskupa katowickiego godnością doktora honoris causa należy do miłych obowiązków Krakowa” (Gawlina, 1930, s. 292). O biskupie Lisieckim pisano również: „postawić go możemy w rzędzie tych biskupów polskich,

² Szczegółową analizę kolekcji biskupa Lisieckiego przeprowadziła W. Pawłowicz (2009, s. 249–327).

którzy – jak Tomicki, Pelczar, Bilczewski i inni – widzieli głęboki sens studiów patrystycznych i ich wagę dla rozwoju chrześcijańskiej kultury w Polsce” (Mazur, 1985, s. 119). Przyznanie honoris causa było zaszczytem nie tylko dla samego obdarzonego tytułem, ale wyróżnieniem dla całej młodej diecezji śląskiej. Dowartościowywało to środowisko i mobilizowało wielu lokalnych uczonych do angażowania się w pracę naukowo-badawczą.

Nagła i niespodziewana śmierć biskupa Lisieckiego przerwała rozpoczęte prace, zakończyła długofalowe plany organizacyjne i naukowe, zabierając człowieka wielkiego formatu i potencjału intelektualnego, o czym rozpisywała się ówczesna prasa: „maż o wielkich serca zaletach, troskliwy arcybiskup diecezji. Rządca Kościoła o szerokiej inicjatywie, budowniczy na wielką skalę, dawniej jeden z pionierów oświatowego ruchu robotniczego w byłym zaborze pruskim, organizator i dziennikarz, a przede wszystkim rzetelny pracownik naukowy” (Gawlina, 1930, s. 293).

Stanisław Adamski – społecznik – trzeci biskup diecezji katowickiej

Posługa biskupia w Katowicach w latach 1930–1967.

Stanisław Adamski, kapłan Kościoła Gnieźnieńsko-Poznańskiego, urodzony w 1875 r. w Zielonej Górze, zasiadł na stolicy biskupiej jako doświadczony duszpasterz robotników i zaangażowany społecznik w Akcji Katolickiej (Szafraniec, 1991; Szymecki, Rak, 2003; Brom, Śliwiok, oprac., 2002; Brom, 2009). Obejmując ster diecezji śląskiej był już znanym mówcą i autorem odezów oraz listów. O jego sprawności intelektualnej i zręcznym piórze świadczy fakt, że „jako kapłan opublikował 164 artykuły i broszury na temat aktualnych zagadnień społecznych w Wielkopolsce i działalności Stowarzyszeń Katolickich Robotników, Spółek Ziemskich, Sejmików Samorządowych” (Brom, 2002, s. 24). Ponadto intensywnie angażował się w życie społeczne, starając się uświadamiać potrzebę uczenia się i korzystania z wiedzy w sposób praktyczny. Dlatego: „Uczył, jak zakładać banki samorządowe i jak z nich korzystać.[...] uczył kapłanów pracy społecznej w parafiach, pisał o zasługach duchowieństwa wobec Polski i społeczeństwa polskiego” (Brom, 2002, s. 24).

Nie dziwi więc fakt, że wobec tak bogatej działalności ks. infułata S. Adamskiego, tuż po ogłoszeniu nominacji na biskupa katowickiego w poznańskiej prasie napisano: „Kto słyszał Biskupa Nominata czy na kazalnicy, czy na mównicy, kto słyszał jego przedziwne, jasne, rozumne i przekonujące kazania i mowy, wypowiedziane przy tym tak pięknym i dźwięcznym językiem, kto zna jego pogodę umysłu, dobroć, równowagę i męskość wystąpienia, ten z całego serca cieszyć się musi, że na stolicy śląskiej taki zasiądzie Biskup” (X. Infułat, 1930, s. 6).

Dla Śląska był to rzeczywiście dobry moment, gdyż prace rozpoczęte przez poprzedników wymagały rządcy zdecydowanego, pracowitego, otwar-

tego na wielonarodowość i wielokulturowość, a takim właśnie był biskup Adamski. Przyszło mu pasterzować w specyficznym okresie historycznym w diecezji, w której właściwie wszystko się tworzyło i wymagało nieustannego zaangażowania fizycznego i intelektualnego.

Czas biskupstwa, S. Adamskiego to okres rozkwitu bractw, stowarzyszeń, zrzeszeń i licznych organizacji działających za przyczyną i pod patronatem Kościoła. Były to m.in.: Akcja Katolicka, Apostolstwo Modlitwy, Misja Dworcowa, Konferencje św. Wincentego à Paulo, Związek Caritas Diecezji Katowickiej. Wiele z nich powstawało oddolnie, wyrastając z potrzeb społecznych lub zawodowych, inne przenikały na teren diecezji, zawiązywane tu na wzór istniejących ogólnopolskich towarzystw. Dla usprawnienia pracy tych stowarzyszeń ordynariusz powołał Misję Wewnętrzną, która miała zjednoczyć zrzeszenia działające w diecezji. Równocześnie powołał organ usprawniający przekaz informacji, czasopismo „Głos Misji Wewnętrznej”, a dla katolików niemieckich „Die Innere Mission” jako bezpłatny dodatek do „Der Sonntagsbote”. Ordynariusz zachęcał także do wydawania książek i broszur informujących o pracy w stowarzyszeniach i bractwach. Dla popularyzowania myśli chrześcijańsko-społecznej gromadzono własne wydawnictwa, dzięki czemu podręczna biblioteka Sekretariatu Misji Wewnętrznej nie tylko udostępniała zbiory, ale przyczyniała się do rozpowszechniania literatury katolickiej (Akcja, 1935, s. 44).

Osobom związanym z Sodalacją Mariańską biskup proponował korzystanie z miesięcznika „Dzwonek Maryi”, w którym obok artykułów z życia duchowego, ascetycznego czytelnicy mogli znaleźć wykazy dobrych i pożytecznych książek dla siebie i swoich bliskich. Powoływał się przy tym na Statut Sodalicii, w którym podkreślano, że jednym z ważniejszych zadań jej członków było abonowanie, rozpowszechnianie i czytanie książek oraz czasopism katolickich, a zwłaszcza promowanie własnego pisma – „Dzwonka Maryi” (Adamski, 1934, s. 9).

Warto nadmienić, że w 1930 r., tuż przed nominacją na biskupa katowickiego, S. Adamski został pierwszym dyrektorem Naczelnego Instytutu Akacji Katolickiej dla całej Polski. Dogłębna znajomości pracy tej organizacji, jej struktur centralnych i diecezjalnych sprawiły, że będąc ordynariuszem śląskim, rozwijał i propagował działalność Akcji Katolickiej. Podkreślał: „udziałem świeckich katolików w hierarchicznym apostolstwie Kościoła [i do której trzeba przygotować wiernych] poprzez kursy dokształcające, wykłady, dyskusje, odpowiednie książki, programy, zadbać o jednolitość, zgodność i zawartość wszelkich prac” (Stanisław, 1934, s. 419). Chcąc zaangażować jak największą liczbę wiernych w strukturach Akcji Katolickiej, zainicjował w 1937 r. wydawanie czasopisma „Akcja Katolicka na Śląsku”, które dostarczało niezbędnych informacji o życiu Kościoła powszechnego i lokalnego, a także było zbiorem instrukcji, wytycznych i zasad pracy społeczno-kulturalnej.

Posługa pasterska S. Adamskiego znalazła odzwierciedlenie w publikowanych listach pasterskich, orędziach, odezwach, głoszonych kazaniach, przemówieniach i konferencjach oraz prowadzonych rekolekcjach. Obraz całości nauczania biskupiego można zrekonstruować na podstawie tekstów z „Wiadomości Diecezjalnych”, a pewne istotne fragmenty tego nauczania, przeznaczone dla szerszego ogółu, publikowane były również w „Gościu Niedzielnym”. Biskupowi zależało, aby wierni byli informowani o tym co dzieje się w diecezji, dzięki czemu mogli również angażować się w życie społeczne i kulturalne, do czego ordynariusz nieustannie zachęcał.

Teofil Bromboszcz – pierwszy sufragan diecezji śląskiej

Posługa biskupia w Katowicach w latach 1934–1937.

Teofil Bromboszcz, urodzony w 1886 r. w Ligocie pod Katowicami, był pierwszym biskupem pomocniczym w diecezji katowickiej (Włosek, 1987; Bańka, 1962; Moj, 2010). Zapisał się trwale w dziejach Kościoła śląskiego jako wszechstronnie uzdolniony, pracowity kapłan z silnie rozbudzoną świadomością narodową i społeczną. Już w czasie studiów seminaryjnych dostrzeżono jego zdolności naukowe i zainteresowania badawcze obejmujące Nowy Testament, które zaowocowały dysertacją doktorską. Następnie uzdolnionemu kapłanowi zaproponowano posadę wykładowcy Nowego Testamentu na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Wileńskiego. Nie objął jednak oferowanego mu stanowiska, ponieważ kuria wrocławska nakazała mu pracę w duszpasterstwie (Pisarek, 1994/1995, s. 223).

Od pierwszych lat kapłaństwa łączył pracę duszpasterską w kolejnych parafiach z zaangażowaniem społecznym, m.in. jako redaktor polskiego tygodnika diecezjalnego „Posłaniec Niedzielnym”, co zostało dostrzeżone przez czytelników, gdyż przekładało się na znaczną poprawę stylu i treści pisma. W środowisku wrocławskim dał się poznać jako Polak, ponieważ: „kiedy Bromboszcz był redaktorem »Posłańca Niedzielnego« we Wrocławiu, to nie tylko odznaczał się poprawnością języka, ale stał się prawdziwie polskim »Posłańcem Niedzielnym«” (Bańka, 1966, s. 301). Umiejętności i doświadczenia redakcyjne zdobyte we Wrocławiu zostały wykorzystane w pracy redakcyjnej w „Wiadomościach Diecezjalnych” (pismo katowickiej kurii biskupiej) oraz w „Gościu Niedzielnym” (pismo dla ludu śląskiego). Bromboszcz doceniał znaczenie „Gościa Niedzielnego”, o którym pisał, że zyskał sympatię ludu śląskiego i przyczyniał się w znacznym stopniu do odbudowy życia katolickiego w nowej diecezji. Tygodnik ten stał się także wielką pomocą dla arcybiskupa w propagowaniu czystości wiary i obyczajów na Śląsku (Bromboszcz, 1933, s. 404). Następnie pracując w administracji apostolskiej w Katowicach, udzielał się jako prezes Towarzystwa Naukowego Kapłanów Śląskich. Należy podkreślić, że celem powołania Towarzystwa było: „Zaspokojenie potrzeb duchownych kleru śląskiego, a mia-

nowicie pielęgnowanie i pogłębianie nauk teologicznych w ramach prawa kanonicznego” (Statut, 1923, s. 31). Bromboszcz należał do tych kapłanów, którzy dbali nie tylko o własny rozwój intelektualny. Zależało mu bowiem na tym, aby duchowieństwo śląskie pogłębiało wiedzę teologiczną, zwłaszcza biblijną i zachęcało do podobnych działań wiernych.

Ordynariusz katowicki S. Adamski doceniając talenty organizacyjne i rozwój intelektualny ks. Bromboszcza obdarzył go nową godnością. Pisał: „Mianuję niniejszym Przewielebnego Ks. Prałata Kanonikiem-Teologiem Kapituły Katedralnej Katowickiej w myśl przepisów prawa kanonicznego, załączając życzenia, ażeby Pan Bóg słowa Boże głoszone przez Przewielebnego Ks. Prałata, obfitymi darzyć raczył błogosławieństwami” (Kronika, 1933, s. 27).

Błogosławieństwo w głoszeniu słowa Bożego towarzyszyło nieustannie w posłudze księdza kanonika, gdyż był on dobrym mówcą i wielokrotnie zapraszano go, aby wygłaszał mowy okolicznościowe, odczyty i referaty, m.in.: w Instytucie Akcji Katolickiej przedstawił referat zatytułowany *Biblijne i dogmatyczne podstawy Akcji Katolickiej*. Przemawiał także na zebraniach sekcji naukowej Związku Kapłanów „Unitas” oraz wykładał dla inteligencji w Zakładach Technicznych w Katowicach (Bańka, 1966, 302).

Ks. T. Bromboszcz włączał się w prace wydawnicze i redakcyjne. Opracował *Biblię* i *Katechizm*, które ukazały się w kilku wydaniach, a także *Mały katechizm* dla dzieci. Przeredagował również *Dzieje Biblijne Starego i Nowego Testamentu* autorstwa ks. Konstantego Damrota. Od wielu lat zabiegał o zorganizowanie na Śląsku przedsiębiorstwa, które zajęłoby się wytwarzaniem książki religijnej na wzór Drukarni i Księgarni św. Wojciecha w Poznaniu. Przewyciężając różne trudności organizacyjne, przy zdecydowanym poparciu duchowieństwa i zapobiegliwości właśnie T. Bromboszcza, utworzono w 1925 r. Księgarnię i Drukarnię Katolicką w Katowicach. Wydawała ona pisma religijne i katolickie, szerząc ducha katolickiego na Śląsku (Mierzwa, 1975, s. 122).

W obszernym dorobku naukowym T. Bromboszcza na szczególne uznanie zasługuje opublikowana w 1927 r. w języku niemieckim w Drukarni Katolickiej w Katowicach, jego praca doktorska zatytułowana *Die Einheit des Johannes – Evangelimus* (Ewangelia św. Jana według jej jednolitości). Publikacja ta była odpowiedzią na liczne opracowania protestanckie, które podważały jednolitość Ewangelii św. Jana (Włosek, 1987, s. 55). Egzemplarz swojej pracy doktorskiej ks. Teofil Bromboszcz ofiarował biskupowi A. Lisieckiemu z wpisem „Jego ekscelencji Najprzewielebniejszemu Księdzu Biskupowi Lisieckiemu w dowód najgłębszej czci poświęca autor. Mysłówice w dniu 12/19 1927 roku”³. Doceniając znakomity zbiór literatury biskupa Lisieckiego, Bromboszcz również zgromadził obszerną bibliotekę, którą testamentem przeznaczył Bibliotece Śląskiego Seminarium Duchownego

³ Wpis znajduje się na stronie tytułowej pracy T. Bromboszcz (1927).

w Krakowie (Włosek, 1987, s. 116). Zbiór ten stanowi kilkadziesiąt pozycji, głównie naukowych z zakresu Starego i Nowego Testamentu, a także dzieła teologiczne i historyczne.

Juliusz Bieniek – drugi sufragan diecezji katowickiej

Posługa biskupia w Katowicach w 1937–1978.

Biskup Juliusz Bieniek, pochodził z ludu śląskiego, a urodził się w 1895 r. w Sowczycach (powiat Olesno) (Woroniecki, 1998; Górecki, 2010). Analizując koleje życia kapłańskiego, zauważyć można wzmocnioną gorącą wiarą religijność, która wiązała się z silną świadomością narodową, znajdującą oparcie i siłę w Kościele. Ta prosta wiara wyrażała się w żarliwej modlitwie i odwadze, gotowej do poniesienia ofiar i cierpień, których nie brakowało w posłudze kapłańskiej, a następnie biskupiej.

Od wczesnej młodości J. Bieniek odznaczał się dużą odwagą i przywiązaniem do polskości, gdyż, jak czytamy: „Już w wieku szkolnym był szykanowany przez administrację pruską, został bowiem wyrzucony rok przed maturą z gimnazjum w Kluczborku za czytanie polskiej literatury” (Górecki, 2010, s. 1). Po święceniach kapłańskich, będąc na placówce duszpasterskiej poza granicami Górnego Śląska, przeżywał trzecie powstanie śląskie. W krótkim czasie po plebiscycie opowiedział się po stronie polskiej i rozpoczął pracę jako katecheta w Siemianowicach Śląskich, a następnie powołany został do pracy w Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego w Katowicach na stanowisko notariusza. Od tego czasu losy posługi kapłańskiej wiązał z administracją diecezjalną, gdyż w 1930 r. został mianowany kanclerzem kurii biskupiej, a w 1937 r. biskupem sufraganiem ordynariusza katowickiego Stanisława Adamskiego. O powołaniu nowego biskupa pomocniczego pisano wówczas na łamach „Gościa Niedzielnego”: „Gdyby ktoś chciał dać krótką charakterystykę nowego Dostojnika Kościelnego, musiałby postać tę określić krótko: ogromna pracowitość, połączona z nadzwyczajną skromnością” (J.E. Ks. biskup, 1937, s. 37).

Dużo wymagał od siebie, ale też nie szczędził uwag księżom przyjeżdżającym do kurii i czekającym na załatwienie spraw. Polecał im np. prasę rozłożoną na stoliku w korytarzu. Sufragan otaczał troską i wspierał w rozwoju intelektualnym księży, kleryków, ale również osoby świeckie proponując konkretną literaturę: „Jeszcze ważniejszym wydawnictwem jest podręcznik Garsigon-Lagrange, który nie tylko klerykom, ale i kapłanom, i laikom jest fundamentem pod ich życie wewnętrzne, które jest »bonum necessarium«” (Górecki, 2010, s. 75). Biskup prenumerował czasopisma wydawane lokalnie i w innych diecezjach, m.in. „Miesięcznik Kościelny Archidiecezji Poznańskiej”, a także regularnie zamawiał książki bezpośrednio z wydawnictw, najczęściej z Wydawnictwa Pallottinum i Księgarni św. Wojciecha. Współpracował również z oficynami zagranicznymi i śledził na bieżąco

literaturę fachową, zwłaszcza niemieckojęzyczną. Nieprzerwanie pogłębiał swoją formację intelektualną w zakresie wiary, aby należycie pełnić posługę duszpasterską. Wielokrotnie w trosce o zapewnienie kompletnych roczników czasopism apelował na łamach „Wiadomości Diecezjalnych”: „W Kurii złożył ks. prałat dr Szramek dla przyszłej biblioteki diecezjalnej następujące roczniki »Schlesisches Kirchenblatt« [...]. Ponieważ czasopismo to stanowi ważne i bogate źródło wiadomości także o naszej okolicy, pożądanym było by, aby Kuria Diecezjalna w Katowicach posiadała komplet roczników” (Bieniek, 1938, s. 256).

Dbał o zasób Biblioteki Diecezjalnej, ale również z wielką pieczołowitością kompletował własną bibliotekę domową, dla której opracował wzorcową kartotekę, gdyż jak twierdził, praca duszpasterska była nie do pomyślenia bez właściwego warsztatu pracy i prawidłowo prowadzonej kartoteki (Bieniek, 1936, s. 225).

Charakterystyczną cechą posługi J. Bieńka była troska o wyznaniowy charakter szkolnictwa. Pewne postulaty w tej kwestii zamieścił w pracy *Szkoła wyznaniowa na Górnym Śląsku*. Do najważniejszych osiągnięć sufragana śląskiego należy zaliczyć utrzymanie zwiększonego wymiaru godzin nauki religii w szkołach powszechnych. Dbał również o kwalifikacje kadry katechetycznej, umożliwiając katechetom udział w konferencjach lokalnych i ogólnopolskich.

Widząc tak wszechstronne działania J. Bieńka, kardynał Karol Wojtyła nie szczędził słów uznania dla śląskiego biskupa pomocniczego: „Był człowiekiem prostym, był człowiekiem skromnym, ujmował swoją prostotą, skromnością, bezpośredniością, miał właściwe ludowi śląskiemu poczucie humoru, które bardzo się przydawało w pracy duszpasterskiej, w spełnianiu obowiązków biskupich. To był człowiek olbrzymiej pracy, wspaniałej służby i zawsze w tej pracy i służbie, czy w Katowicach czy na wygnaniu kierowała nim ta głęboka nietłumiona wiara, prosta i mocna jak stal, którą się tutaj wytapia w hutach. Kierowała nim ta szlachetność uczuć i moc charakteru, wyniesione z domu rodzinnego, pogłębiona w życiu kapłańskim” (Górecki, 2010, s. 89).

Z kolei biskup Herbert Bednorz, który przez wiele lat współpracował z Juliuszem Bieńkiem i był naocznym świadkiem jego ogromnego zaangażowania w pracy kurii diecezjalnej, nieprzeciętnego uporządkowania powierzonych mu spraw, a zwłaszcza dokumentów, wspominał: „Ktokolwiek rozmawiał częściej z bpem Juliuszem Bieńkiem, zauważył, że stanowił on osobowość zwartą, w której ujawniło się wiele autentycznych cech i wartości śląskich, polskich, słowiańskich. Nie przesadzam, gdy powiem, że bp Bieniek miał w sobie wiele cech praśląskich, prapolskich i prasłowiańskich. To stanowiło o jego wartościowej i cennej oryginalności, która wyróżniał Go wśród wielu ludzi, a także kapłanów i biskupów współczesnych” (Bednorz, 1977, s. 9).

Podsumowując życie i działalność biskupa J. Bienka, należy przywołać wypowiedź kardynała Karola Wojtyły, który homilię pogrzebową rozpoczął słowami: „Oto kapłan wielki, który za dni swoich spодobał się Bogu” (Wojtyła, 1978, s. 40). W końcowej części kazania z uznaniem stwierdził, że: „zmarły biskup Juliusz Bieniek jest na pewno jednym z tych ludzi, których życie trzeba będzie bardzo gruntownie studiować, ażeby zrozumieć dzieje Śląska, dzieje Polski i dzieje Kościoła na Śląsku i w Polsce” (Wojtyła, 1978, s. 44).

Podsumowanie

Biskupi diecezji katowickiej okresu międzywojennego przez cały czas posługi duszpasterskiej aktywnie włączali się w działalność kulturalno-oświatową. Zarówno ordynariusze, jak i sufragani kładli duży nacisk na edukację całego społeczeństwa, poczynając od dzieci, poprzez młodzież i dorosłych. Troska o edukację młodego pokolenia oraz szeroko rozumianą oświatę dorosłych przewijała się w ich nauczaniu pasterskim, a zwłaszcza w listach, odezwach, okólnikach, rozporządzeniach i licznych wystąpieniach.

Biskupom zależało na kształtowaniu wśród duchowieństwa takich postaw, które skłonią kapłanów do szczególnej aktywności w wymiarze duszpasterskim i społecznym. Biskupi zdawali sobie sprawę z tego, że do takiej działalności niezbędna jest specjalistyczna wiedza. Rządcy diecezji w trosce o permanentną edukację diecezjan zachęcali do udziału w kursach, szkoleniach, warsztatach, proponując równocześnie korzystanie z odpowiednio dobranej literatury – książek i czasopism,

Biskupi Kościoła lokalnego kładli nacisk na współpracę kapłanów i świeckich, mając świadomość, że tylko dzięki wspólnym przedsięwzięciom są w stanie dotrzeć do szerokiego kręgu wiernych. W związku z tym społeczeństwo śląskie włączało się w działalność różnych stowarzyszeń i organizacji, zwłaszcza w aktywną pracę Akcji Katolickiej i Towarzystwa Czytelni Ludowych. Pasterze diecezjalni sami brali udział w spotkaniach i sympozjach, przybliżając uczestnikom aspekty kulturotwórcze, oświatowe i społeczne nauczania Kościoła. Rządcy diecezji popularyzowali dobrą, wartościową książkę i prasę katolicką. W upowszechnianiu czytelnictwa widzieli nie tylko możliwość pogłębiania wiedzy przez wiernych, ale przede wszystkim możliwość kształtowania za pośrednictwem słowa drukowanego postaw etycznych, moralnych, patriotycznych, a przede wszystkim chrześcijańskich.

Bibliografia

- Bańka, J. (1974). August Hlond na Górnym Śląsku w l. 1922–1926. *Nasza Przyszłość*, 42, 111.
- Bednorz, H. (1997). Życie i działalność biskupa Juliusza Bieńka. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 10, 9–14.
- Benedictus qui venit in nomine domini. (1926). *Wiadomości Diecezjalne*, 13, 77–84.
- Białas, H. (1991). *Problematyka listów pasterskich księdza biskupa Stanisława Adamskiego*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Bieniek, J. (1936). W jaki sposób ułatwi sobie duszpasterz pracę umysłową? *Wiadomości Diecezjalne*, 5, 225.
- Bieniek, J. (1938). O komplet roczników „Schlesisches Kirchenblatt”. *Wiadomości Diecezjalne*, 6/7, 256.
- Broll, G. (1994). *Główne koncepcje duszpasterskie w nauczaniu biskupa Stanisława Adamskiego na tle sytuacji społecznej w diecezji katowickiej (1930–1939)*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Brom, R. (2002) Przepowiadanie biskupa Stanisława Adamskiego w latach 1930–1947. W: R. Brom, J. Śliwiok (oprac.), *Ksiądz biskup Stanisław Adamski. Działalność duszpasterska i społeczna w diecezji katowickiej*. (s. 23–36). Katowice: Górnośląskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Brom, R. (2007). *Nauczanie pasterskie biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego (1930–1967)*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Brom, R. (2009). *Nauczanie pasterskie biskupa katowickiego Stanisława Adamskiego (1930–1967)*. Katowice: Drukarnia Archidiecezjalna.
- Brom, R., Śliwiok, J. (oprac.) (2002). *Ksiądz biskup Stanisław Adamski. Działalność duszpasterska i społeczna w diecezji katowickiej*. Katowice: Wszechnica Górnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk im. W. Roździeńskiego.
- Bromboszcz, T. (1927). *Die Einheit des Johannes Evangelium*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Bromboszcz, T. (1933). U kolebki Gościa Niedzielnego. *Gość Niedzielny*, 37, 404.
- Brzoza, J. (red.) (1998). *75 lat „Gościa Niedzielnego”. 1923–1998*. Katowice 1998: Kuria Metropolitalna.
- Bujak, K. (1981). *Kwestia robotnicza w listach pasterskich biskupów śląskich*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Celary, I. (red.) (2010). „Aby wszyscy byli jedno – Damit alle Eins sein”. W osiemdziesiątą rocznicę śmierci biskupa katowickiego Arkadiusza Lisieckiego. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Dyrektorium o pasterskiej posłudze biskupów (2005). *Apostolorum Succesores*, 8, 15–16.
- Franki, B. (1967). *Zasługi księdza biskupa Arkadiusza Lisieckiego na polu patrystyki*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Gawlina, J. (1930). Śp. Ks. Biskup dr Arkadiusz Lisiecki. *Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku*, 2, 292–293.

- Gembala, D. (1995). *Posługa pasterska biskupa Arkadiusza Lisieckiego (1926–1930). Studium historyczno-pastoralne*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Górecki, J. (2010). *Ks. Biskup Juliusz Bieniek (1895–1978). Studium historyczno-pastoralne*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Grajewski, A. (1993). *Świadek i uczestnik. 70 lat „Gościa Niedzielnego” (1923–1993)*. Katowice: Redakcja Tygodnika „Gość Niedzielnny”.
- Grajewski, A. (2008). *Twój Gość*. Katowice: Wydawnictwo Kurii Metropolitalnej „Gość Niedzielnny”.
- Gryniewicz, E. (2003). *„Gość Niedzielnny” w latach 1923–1939. Próba monografii*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Heska-Kwaśniewicz, K. (1986). Ks. Jan Kudera. *Gość Niedzielnny*, 43, 3.
- Hlond, A. (1936). *Listy pasterskie*. Poznań: Instytut Akcji Katolickiej.
- Hlond, A. (1923). Arcypasterska zachęta. *Gość Niedzielnny*, 1, 1.
- Hlond, A. (1979). *Daj mi dusze. Wybór pism przemówień 1897–1948*. S. Kosiński. (oprac.). Łódź: Wydawnictwo Salezjańskie.
- Hlond, A. (1988). *W służbie Boga i ojczyzny: Wybór pism i przemówień 1922–1948*. S. Kosiński. (oprac.). Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie.
- J.E. Ks. biskup sufragan dr Teofil Bromboszcz. (1937). *Gość Niedzielnny*, 3, 37.
- Kandziora, A. (1986). *Sylwetka dojrzałego chrześcijanina według listów pasterskich bp St. Adamskiego z okresu przedwojennego*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Kania, M. (2003). *Program odnowy religijnej na Górnym Śląsku na podstawie listów pasterskich biskupów Augusta Hlonda i Arkadiusza Lisieckiego w latach 1925–1930*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Kołodziej, B. (2000). Zagadnienia duszpasterskie w nauczaniu Kard. Augusta Hlonda, Prymasa Polski. W: *Ksiądz Kardynał August Hlond działalność duszpasterska i społeczna. W 75-lecie powstania diecezji katowickiej* (s. 21–32). Katowice: Górnośląskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Krasoń, E. (1979). *Wydarzenia społeczno-polityczne na Śląsku i posługa pasterska biskupa Lisieckiego realizowana na ich tle*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Kronika diecezjalna. Personalia (1933). *Wiadomości Diecezjalne*, 1, 27.
- Ks. Biskup dr Kubina. (1926). *Gość Niedzielnny*, 1, 1.
- Ksiądz Kardynał August Hlond działalność duszpasterska i społeczna. W 75-lecie powstania diecezji katowickiej* (2000). Katowice: Wszechnica Górnośląskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk im. W. Rożdzieńskiego.
- Ksiądz kardynał dr August Hlond Prymas Polski* (1998). Katowice: Górnośląskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. Walentego Rożdzieńskiego.
- Kubina, T. (1930). Śląsk żegna swego Arcypasterza. *Gość Niedzielnny*, 21, 7–9.
- Lisiecki, A. (1908) *Jak pracować dla czytelników ludowych. Według ustaw T.C.L.*

- oraz regulaminów dla komitetów powiatowych. Poznań: Towarzystwo Czytelni Ludowych.
- Lisiecki, A. (1908/1909). Kolportaż pożytecznych pism i książek. *Ruch Chrześcijańsko-Społeczny*, 15, 42.
- Lisiecki, A. (1910). Plan odczytów i wykładów ludowych na zimowe półrocze. *Przegląd Oświatowy*, 9, 261–266.
- Lisiecki, A. (1926). List pasterski na niedzielę 31 X 1926 r. *Wiadomości Diecezjalne*, 13, 81–82.
- Lisiecki, A. (1927). Apel do parafian...? *Wiadomości Diecezjalne*, 1, 6.
- Mandziuk, J. (1973). *Stanisław Adamski*. Wrocław [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Mazur, C. (1985). Ks. Biskup Arkadiusz Marian Lisiecki (12 I 1880–13 V 1930), inicjator serii „Pism Ojców Kościoła w polskim tłumaczeniu”. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 18, 113–120.
- Michalski, M. (1972). *Społeczna działalność ks. Stanisława Adamskiego (1906–1927)*. Lublin [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Mierzwa, I. (1975). Działalność wydawnicza diecezji katowickiej w pierwszym pięćdziesięcioleciu jej istnienia. *Nasza Przyszłość*, 44, 119–144.
- Moj, M. (2010). Biskup Teofil Bromboszcz jako bibliista. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 43(1), 151–154.
- Mrozek, M. (2011). *Zaangażowanie katolików świeckich w życie Kościoła na przykładzie Stanisława Adamskiego z Rudy Śląskiej*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Myszor, J. (1999). *Historia diecezji katowickiej*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Myszor, J. (red.) (2013). *Biskup August Hlond i jego diecezja*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Olszar, H. (2010). Godność doktora honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego dla biskupa katowickiego Arkadiusza Mariana Lisieckiego. W: I. Celary (red.), „*Aby wszyscy byli jedno – Damit alle Eins sein*”. W osiemdziesiątą rocznicę śmierci biskupa katowickiego Arkadiusza Lisieckiego (s. 109–118). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Pamiętnik III Śląskiego Zjazdu Katolickiego. (1924). *Gość Niedzielny*, 39, 7.
- Pawłowicz, W. (2009). *Księgozbiory polskiego duchowieństwa katolickiego na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku (do 1939 r.)*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Pawłowicz, W. (2010). Biskup Arkadiusz Lisiecki – człowiek, który kochał książki i cenił naukę. W: I. Celary (red.), „*Aby wszyscy byli jedno – Damit alle Eins sein*”. W osiemdziesiątą rocznicę śmierci biskupa katowickiego Arkadiusza Lisieckiego (s. 87–108). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Pisarek, S. (1994/1995). Biskup Teofil Bromboszcz (1886–1937) jako bibliista. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 27/28, 221–228.
- Pleń, E. (1979). *Idee odnowy Kościoła w pismach kard. Hlonda*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Ryszka, Cz. (2013). *Prymas ze Śląska. Sługa Boży Kardynał August Hlond (1881–1948)*. Katowice: Księgarnia św. Jacka.

- Sajdak, J. (1934). Uczony na śląskiej stolicy biskupiej. *Tęcza*, 3, 13.
- Stanisław ze zmiłowania Bożego Biskup Katowicki kapłanom i wiernym diecezji pozdrowienie i błogosławieństwo w Panu (1934). *Wiadomości Diecezjalne*, 12, 419–432.
- Statut Towarzystwa Naukowego Kapłanów Śląskich. (1923). *Rozporządzenia Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego*, 31.
- Szafraniec, K. (1991). *Ks. Stanisław Adamski*. Katowice: Muzeum Śląskie.
- Szewczyk, G. (1998). Literacka twórczość Kardynała Augusta Józefa Hlonda. W: *Ksiądz kardynał dr August Hlond prymas Polski. Działalność i dzieła*. (s. 13–22). Katowice: Górnośląskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Szymański, K. (2011). *Arkadiusz Lisiecki (1880–1930) - duszpasterz i społecznik*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Szymański, K. (2012). *Arkadiusz Lisiecki (1880–1930) - duszpasterz i społecznik*. Katowice: Wydawnictwo Emmanuel.
- Szymecki, S., Rak, R. (2002). *Biskup Stanisław Adamski jakiego nie znamy*. Katowice: Księgarnia Św. Jacka.
- Śleziński, K. (red.) (2014). *Kardynał Augusta Hlonda działalność edukacyjno-społeczna i organizacyjno-pasterska*. Bielsko-Biała: Kolegium Nauczycielskie w Bielsku Białej.
- Wilk, S (2006). Osoba kardynała Augusta Hlonda. W: G. Polok (red.), *Ks. kardynał August Hlond – społeczny wymiar nauczania* (s. 9–26). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Włosek, J. (1987). *Życie i działalność księdza biskupa Teofila Bromboszcza w latach 1885–1937*. Katowice [mps]. Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojtyła, K. (1978). Kazanie wygłoszone w czasie pogrzebu śp. biskupa. Juliusza Bieńka 20 I 1978 r. *Wiadomości Diecezjalne*, 2/3, 40–45
- Woroniecki, J. (1998). Życie i działalność duszpasterska biskupa Juliusza Bieńka (1895–1978). *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 31, 351–390.
- Wróbel, D. (2005). *Biskupi katowiccy wobec problemów społecznych w diecezji w latach 1925-1939*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.
- X. Infułat Stanisław Adamski Biskupem diecezji Śląskiej. (1930). *Przewodnik Katolicki*, 37, 6.
- Zowada, A. (1978). *Parafia jako miejsce działalności charytatywnej w świetle listów pasterskich kardynała Augusta Hlonda i uchwał Synodu Diecezji Katowickiej*. Katowice [mps]: Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego.

Bogumiła Warzachowska

The participation of Katowice bishops in the development of cultural and educational life in Upper Silesia in the years 1922-1939

Summary

The creation of the Diocese of Katowice in 1925 can be considered as one of the elements of integration of the Silesian workers both at the ecclesial and socio-cultural level. A significant contribution to the development of cultural and educational life was made by the bishops. First August Hlond, initially the Apostolic Administrator of Polish Silesia, then bishop of the Diocese of Katowice. He was followed by Bishop Arkadiusz Lisiecki, Bishop Stanisław Adamski and Auxiliary Bishops, Theophilus Bromboszcz and Juliusz Bieniek. Each carried on a lively pastoral and organization work as well as a broad social and cultural activity often beyond the borders of the diocese. One of the main goals of their pastoral work in the interwar period was encouraging the participation of the laics in the Church. That consisted in encouraging the members of fraternities and associations to participate actively in parish life. Thus, the bishops' duty was not only to lead the diocesan ecclesial community but also to ensure the spiritual, social, and intellectual development of the community.

Keywords: Katowice Diocese bishops: August Hlond, Arkadiusz Lisiecki, Stanisław Adamski, Teofil Bromboszcz, Juliusz Bieniek, Apostolic Administration of Polish Silesia, Katowice Diocese, book collections, magazines, libraries

